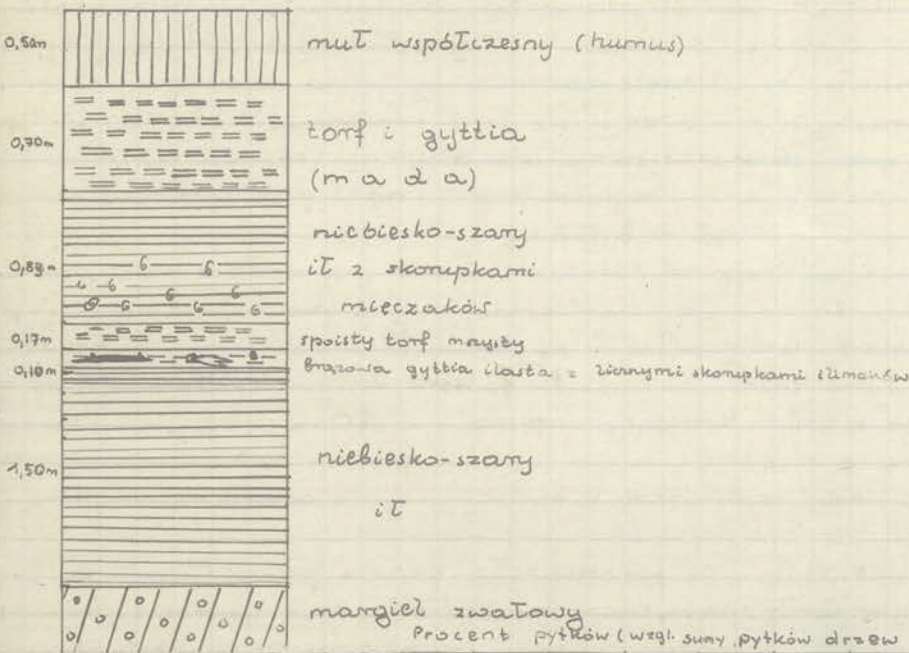

Warunki osiedlenia się człowieka w Prusach Wsch. ^{zauważa} po ostatnim stajaniu lodowca które rozpoczęło się ok. 18 000 lat przed Chr. Z tego czasu pochodzą, znaleziska kości mamuta, nosorożca włochatego, jelenia albańskiego, antylopy saiga, żubra i rena z górnych zwierząt dykwiatnych Prus Wsch. Za zwierzętami przynajmniej musiał i człowiek. W Schledzie pod Lubeką stwierdzono 2 fragmenty rogów rena z wyraźnymi znamionami obróbki, które spoczywały popod warstwami piasków i żwirów, jakie odłożyły się mogły tylko w sąsiedztwie krawędzi lodowcowej. Badania pytkowe torfowiska Szellmoor, które dostarczyło tak bogatych znalezisk „piętra hamburskiego”, wykazały ponad wszelką wątpliwość, że późno paleolityczni ludzie żyli w Zundne nie daleko krawędzi lodowcowej.

Stanowisko Mentury (pow. Działejmy) ^{dostarczyło} szereg z kości ptasich, harpunów kościanych z kamiennymi ostrzami wkładkowymi. W diagramie pytkowym przypadku warstwa kulturowa na początek okr. ancylińskiego (fazy V autona); mamy tu przede wszystkim z najstarszym osiedleniem Prus Wsch. Wyroby kościane spoczywające na dawnym brzegu jeziora, pokryte są obecnie przez 2m. miąższości warstwy torfu. Prof. Mentur podziela przypuszczenie autora, że granica między odcinkami III i IV diagramu pytkowego pokrywa się prawie zupełnie z granicą między odłożeniami ilastymi i piaskowistymi (III a warstwami pochłania organicznego (IV); autor przyjmuje ją za granicę między późnym a postglacjatem (8100 m. Chr.) 2 motyki typu dyny z pod starej kłody, ~~z~~ wydobyte z rzeki Kłeciny.

1 motyka „ „ z Mitteldorf, pow. Monach; pochodzi z torfowiska niskiego; wydobyta została w toku prac związanych z budową kanału odwadniającego; analiza pytkowa wykazała wiek przejściowy między okr. Goidia i Ancyli (7600 m. Chr.) (sosna występuje przeważnie nad brzoza, szybki wzrost ilości pytków ^{zwiększa występuje w krótkim maksymalnym} ~~z~~ Jego samego wieku są:

- 1. Obrabiany róg rena z Pitkatów
- 2. Szkielet kościany z Kłeczowyc (pow. Działejmy)
- 3. Srebrzawca kościana do skór zdobiona ornamentem z przecinających się, na krzyż i szeregiem skośnych linii; znaleziony w Daguczach (pow. Pitkaty) na pd. skrajnie torfowiska niskiego Panebalis.
- 4. Łoszcze kościane z Sabiruu - z późnego glacyalu.

Starannie wykonane łoszcze jest dł. na 30 cm, proste, smukłe, u podstawy okrągłe w przekroju, góra owalna; grubszą część dźw. na przystosowaną do oprawy; barwa ciemno szarobłękitowa; materiałem z jakiego wykonano łoszcze jest kość łosia.

Znalezisko to spoczywało poziomo w gyttii ilastej tuż popod warstwę torfu mszystego; w odł. 20-30 cm, w tej samej warstwie znachodziła się gałąź sosny 35 cm. dł. - ślad najstarszego lasu po cofnięciu się lodowca z Prus Wsch.

Procent pytków (wzgl. sumy pytków drzew leśnych)

	sosna	ośka	brzoza	świerk	leszczyna	wierzba	potrawy	trawy	centrosperry	inne zwierząt	suma pytków z lat	liczne pytki drzew leśnych	liczba pytków drzew leśnych	Odcinek diagramu
5 il gyttiowy	61	-	36	3	-	22	35	12	9	38	34	100	13	111
4. torf mszysty	83	-	16,5	0,5	-	4	15	9	1	2	27	200	86	11
3. gyttia ilasta z bezpośrewnego są siedztwa płoszcza	8,5	0,5	14,5	-	0,5	1	2	3	2	3	10	200	257	11
2. gyttia ilasta z skorup ślimaków	88,5	-	11,5	-	-	2	12	3	1	3	19	200	103	11
1 il	48	-	39	12	-	3	75	45	-	12	132	100	3	1

Diagram pyłkowy; granica między górnym iłem a górą gytia, granica między późnym a postglacjaltem. (III/IV); częstość pyłków skazuje tu gwałtownie w górę. Przywaa wierzby i pyłków roślin zielnych opada ostаточно ku dółowi; poniżej granicy III/IV (ok. 8100 pr. Chr.): zwarłe krywe wierzby i roślin zielnych przeważnie wznoszą się dość wysoko

znamienna
późnego
glacjalta

- przeważnie mała częstość pyłków;
- prawie zupełny brak gatunków drzew ciepłolubnych;
- występowanie pyłków Hippophae rhamnoides i zarodników Selaginella selaginoides.

W odcinku II diagramu (z warstwą gytii) przemier. ulega twornienie się, odłożeni iłastych, częstość występowania pyłków podnosi się przejściowo, podnos gdy tworzą się wierzby i roślin zielnych opada gwałtownie (znawny wzrost zalesienia). Warstwy odpowiadające odcinkowi II odłożone zostały w korzystniejszych warunkach klimatycznych niż odcinek I i III - odpowiadają interstadiu Alleröde (10000 - 8500 pr. Chr.). A zatem płaszcz gąbickie (pierwsze znalezisko z okr. Alleröde) przypada na ok. 8000 r. pr. Chr. W czasie tym obszar Prus Wsch. opanowany zostaje przez nie zbyt jeszcze gęsty las ^z subarktyczny z przewagą sosny, ~~oraz~~ z domieszką brzozy i osiki. Poprzednio (ok. 12000 - 10000 r. pr. Chr.; odcinek I diagramu I) i później (8500 - 8100 pr. Chr.; odcinek diagramu III) panuje roślinność subarktycznego lasostępu, który charakteryzuje mała częstość pyłków i wzmieszenie się krywych roślin zielnych oraz wierzby; okres końcowy lasostępu zaznacza się występowaniem większych gęszowiz wierzbiny, zwłaszcza w chronionych miejscach, na brzegach nek jezior

Geologowie berlińscy uznali profil gąbicki za „zupełnie pospolity profil aluwialny” i określili płaszcz jako przynależnie do zespołu Kunda. Z tego widać jak zawodzi często datowanie utwórno późno i postglacjalnych tylko w oparciu o stratygrafię. Typologia znaleziska nie mówi tu niczego, bo formy podobne spotykamy również b. późno w mezolocie.

6 wyrobów kościanych z Abszrułów (na zach. od Siłkatów); żółwisko niskie (dł. 700 m. szer. 100 m.) wśród lekko falistego krajobrazu denno-morenowego; znalezisko wydobyto w związku z budową kanału odwadniającego (1936 r.)

Badania pyłkowe wykazały w następuj: pars życia lat po ostatecznym cofnięciu się lodu doodu tkwity ^{jaższe} w podwór. torfowiska ^{jeszcze} na różnej głębokości kłoce lodu martwego, które rozpu. użęty ok. 13000 - 12000 r. pr. Chr. powoli zajać; w powstałych zagłębieniach moreny dennej zbier. rać zaczęła się woda i nanoszony zostawał ił (zapewna w warunkach soliflukcji); w ten sposób powstał dolny ił późnoglacialny (odcinek diagramu I) i w ^{niekt.} znaleziono 22 cm. dł. płaszcz kościany; ^{które} ^{znalezisko} wiek tego ustalić się daje na 11000 lat pr. Chr. Jak wynika z badań pyłkowych panował wówczas lasostep subarktyczny ubogi w drzewa. Przejściowe polepszenie klimatu w interstadium Alleröde (ok. 10000 r. pr. Chr.) przyniosło akumulację iłów; powstała gytia allerödowa i torf mszysto-turzycowy. W miejscach niżej położonych spotykamy tylko gytia allerödowa, co świadczy, że istniały tu otwarte zbiorniki ^{wodne w przeciągu całego} okr. interstadiu. W miejscach płytszych, zarastających tworzył się torf ^{bagienny} w którym spotykamy szorstki ^{gatunki} drzew (osika, brzoza, sosna). Subarktyczny las Alleröde (odcinek diagramu II) ulegał wielokrotnym ^{okr.} pożarom o czym świadczya liczne węgielki drewna na i pod torfem allerödowym. W warstwach Alleröde nie stwierdzono ~~z~~ doład zabytków.

Zogromienie się klimatu w końcu okr. późno glacialnego (ok. 8500 - 8100 pr. Chr.) przyniosło z sobą ponowną akumulację iład w pogłębionych przez zająnie ^{okr. Alleröde} zagłębieniach (związanych z kłocami lodu martwego); górny ił późnolodowcowy, ^{który} ^{odłożył} się teraz ^{odcinek diagramu III}, zawiera szczątki szkieletów ~~szere~~ wielkich szczupaków, w zach. zaś części torfowiska dostarczył utamka harpuna rybackiego z kości, we wsch. - wspaniałego sztyletu kościanego z pazurem dł. 20 cm; oba okazy spourywały parę cm. pod pow. iłu, pochodzą więc z ok. 8200 r. pr. Chr.; jest to pierwsze znalezisko z tego km w Prusach Wsch. Roślinność ówczesna odpowiada lasostepowi subarktycznemu z zaroślami wierzbiny na brzegach jezior i nek.

Ostateczna zmiana klimatu na lepsze ok. 8100 r. pr. Chr. spowodowała powolne przekształcanie się ^{zago.} stepu subarktycznego w postglacialna, okryję lasna, początkowo rzadką i nie zbyt zwarła z przewagą brzozy. Akumulacja iłu ustata w następstwie szybkiego przyrostu ^{gęste} warstw gruntowych. Snygierszone zająnie ostatecznych kłoców lodu martwego pogłębilo ^{do} tego stopnia baseny jezienne, że płytsze miejsca późnolodowcowego dna jeziornego wyłoniły się w okr. Yoldia (8100 - 7600 r. pr. Chr.) ponad powierzchnię wód i pokryte zostały przez zarośla, ~~nie~~ złożone w przeważającej części z wierzbiny; pozostałości po nich jest 2-3 cm gruba warstwa torfu, ^{widoczna} w stropie iłów; tu odkryto pozostałości liwnych ogrzisk w postaci nagromadzonych i odgraniczonych wyraźnie skupień oszkiełków drewnych; bliższych badań nie przeprowadzono tu jeszcze. W okr. Yoldia stajały ostatecznie pozostałości lodu martwego ^{całe} dno uległo obrużeniu i lustro

wody i podniosła się; również i płytkie miejsca dawnego, późnolodowcowego dna znalazły się znów pod wodą; rozpoznać się tu oddzielać gytta z łosioną z b. delikatnego detritusu (zof. w. drobnowłosej) w zach. części torfowiska znaleziono w późnolodowcowej gytce 15,5 m. dt. szerokie rurpaki; w części wsch. na głęb. 1,20 m., 3 m. nad pow. dawnego i tu odległo w zofie w. drobnowłosej uszko drony 14 m. dt. sztylet kościany; zgodnie z wynikami analizy pyłkowej pochodzi on z wczesnego skr. Amyglus (ok. 7500 l. pr. Chr.); w zach. części torfowiska, 10 m. ponad górnym item - 28,5 m. dt. płaszcz lancowaty wykonany z kości pierzeliowej; stan zachowania - b. dobry; fragment dna tego podobnego płaszczu. Oba okazy spoczywały w gytce późnolodowcowej; jednakowa analiza pyłkowa gytty wyprzedzającej ich zagłębienia wskazała na odcinek końcowy okr. Amyglus. A zatem oba płaszczu pochodzą z ok. 6000 l. pr. Chr. i dostały się do starszej warstwy góry wywołane zostały w pogoni za zwierzęcą.

W nadległej gytce z okr. ciepłego (6000-3500 pr. Chr.) znalazły się 3 zęby żubra (z czasu ok. 6000 pr. Chr. i 3500 pr. Chr.) i osobliwe 20 cm. ^{dt.} zaostrome szablki z drewna sosnowego (ok. 3500 pr. Chr.) o nie natyrmie przeznaczeniu.

W końcu po 5500 l. pr. Chr. zostało jezioro wypełnione; tworzy się ciekła warstwa zofu piragmitowego; powyżej - zof leśny z siótkami pniarni olchowymi, nad którym ^{le kości} zalega silnie nielozony, ku górze ilasty zof turzycowy.

W okolicy, na pow. półomych występują kramiennne wyroby neolityczne.

W torfowiska brak wyrobów kamiennych i wyrobów z rogu rena.

Metoda analizy pyłkowej opracowana się daje odłożenia późnolodowcowe do ok. 12000 lat pr. Chr.; ~~w tym czasie~~ w tym czasie stacjonował lodolód na walech morenowych Szwecji pd. przed 12000 lat pr. Chr. utrudnione jeśli nie wogóle uniemożliwione było w Szwecji wsch. zwonienie się odłożen ślodkowodnych i zofu z powodu zmarzliny, siliflukcji w północeniu z zaganianiem pogrzebanych kłoci lodowców; utwórny z tego czasu datować możemy tylko zgrubza.

Znalezisko z Bopielek (pow. Labiawa) nad r. Melawą.

Profil: 1,10-1,60 m. piaski rzeczne

miąższa warstwa żwiru reprezentująca się szeroko w dolinie potoku; w jej obrębie ok. 20 cm. m. piaszczysto-ilasta warstwa wapniasta barwy brudno-białej; z niej pochodzi motyka z rogu rena oddzielony przez bieżące wokół nacięć; nosi wyraźne ślady odbijania uskoków rogowych ~~z wytworze~~ do wyrobu sztylet.

Ślady odłożyc mogły się tylko w nie wielkiej odległości krasędzi lodowcowej; wiek motyki z Bopielek - 14000 lat pr. Chr.

Motyka z rogu rena z okolic Chelmina (18000 pr. Chr.?)

Brozdzieny (pow. Szyłokarczma) - z żwirami kości mamuta z nacięciem; silnie ożłozona; nie ma pewności czy mamy tu rzeczywiście do czynienia z śladem działalności ludzkiej.

"Bosazek mamuta" z Kumińska - falsyfikat.

Dr. Hugo Stöß „Die ältesten Steinzeitfunde Altpreußens (Stand vom 1-IV-38)

Alt-Preußen; Oktober 1938; III Jahrgang; Heft 3;

Duża ilość wyrobów typu Lyngby; autor wysuwa przypuszczenie, że z Szwecji wsch. wyszły postylacyjne zespoły kręgu Kunda-Swaglemose.

I Paleolit (późne dyluwium)

a) Odcinek regresji stadium frankfurckiego zlodowacenia Wisły (18000 pr. Chr.)

1. Obrobiony róg rena (przystosowany do odbijania uskoków rogowych) z żwirami w pow. Chelminskim.

b) Odcinek regresji stadium pomorskiego (= daniglacja)

* 1a. Fragment rogu jelenia z śladami nacięć z Bfaffensee pod Dzierzgoniem; znaleziony w piaskach terasy basenu jez. Mauer; chronologia: starsza część okr. późnolodowcowego. (zapewne ok. 16000 l. pr. Chr.);

g) Wczesny gotiglacja (odcinek diagramu Ia) ok. 14000 l. pr. Chr.

2. Obrobiony róg rena (przystosowany do odbijania uskoków rogowych) z Bopielek (pow. Labiawa)

d) Środkowy gotiglacja (odcinek diagramu Id) ok. 13000-10000 l. pr. Chr.

3. Płaszcz kościany (z kości) z Adszmitów (pow. Szyłkawy) - ok. 11000 l. pr. Chr.

e) Późny gotiglacja i wczesny finiglacja (Alleröde II = odcinkowi diagramu II ok. 10000-8600 pr. Chr.; moreny końcowe Fennoskandii = odcinkowi diagramu III ok. 8600-8100 pr. Chr.) = kultura Lyngby (na wsch. zapewne Szwedzka [?])

4. Płaszcz z kości łosia z Szbiru - odcinek diagramu II ok. 9000 l. pr. Chr.

5. motyka lynngby z Brenzfelde (pow. Bitkaij); góma części odinka diagramu II ok. 8600 l. prz. Chr.
6. róg rena z nacięciami z bud. Szalotaska wies Szerbale (pow. Dzierzgori); odinek diagramu II; ok. 9000 l. prz. Chr.
7. róg rena z nacięciami z bud. Dzierani wies Szerbale (pow. Dzierzgori)
8. ostrze dlutowate z odgażerzienia rogu rena; Roste Wiese (pow. Dzierzgori); odinek diagramu II; ok. 9000 l. prz. Chr.
9. prektowacz do skór z rogu rena; miejscowości jak upr.
10. motyka lynngby; miejscowości jak upr.; odinek diagramu II; ok. 8600-8100 m. Chr.
11. gładzik do skór z kości rena; miejscowości jak upr.
12. sztylto z kości Tokiowej Tosia; miejscowości jak upr.
13. 4 rogi rena z wcięciami; 2 z nich zapewne przygotowane na motyki lynngby; Marau ry. pod lynchami; odinek diagramu II-III; ok. 9000-8400 m. Chr.
14. motyka lynngby z Ellbaga.
15. motyka lynngby z reki Kruicy pod Szana, Likta (pow. Zadz Bork)
16. róg rena z wcięciami z Szarnejtów (pow. Etka); odinek diagramu III; ok. 8000-8100 prz. Chr.
17. " " " " " " Ciepela (pow. Stora) " " III
18. " " " " " " Allenbunga (pow. Welausa)
19. " " " " " " Starej Szudy (pow. Soldap)
20. " " " " " " Sarbnikow (pow. Pruska Stawa)
21. " " " " " " Szejegow (pow. Pruska Stawa)
22. " " " " " " Wokielow (pow. Pruska Stawa)
23. " " " " " " Św. Siekiarki.
24. " " " " " " Szreitswalde (pow. Św. Siekiarka)
25. " " " " " " Matych Sandynow (pow. Szib Bork)
26. " " " " " " Bosilgi (pow. Szbum)
- 27-28 2 rogi rena " " " nieznanych miejscowości
29. róg rena z nacięciami " Dzierani pod Lynchami
30. harpun z rogu rena typu hawelskiego z reki Kruicy pod Ekenrtsdorfem (pow. Zadz Bork); odinek diagramu III; ok. 8600-8100 m. Chr.
31. obrobiony róg rena (półwytwór motyki lynngby?) z Emilientof (pow. Rosenberg)
32. utarek harpuna rybackiego z Absmütz (pow. Bitkaij) odinek diagramu III ok. 8200 m. Chr.
33. sztylż kosciany; miejscowości jak upr.; odinek diagramu III ok. 8200 l. prz. Chr.

II Mezolit (wczesny postglacjał)

- a) Okres Yoldia (odinek diagramu IV) ok. 8100-7600 m. Chr. = przeżytki lynngby; wczesna zespół Zandermaiskie.
34. motyka lynngby z Mitteldorf (pow. Stora) - późny okr. Yoldia.
  35. obrobiony róg rena (półwytwór motyki lynngby?) - Cierów (pow. Św. Siekiarka)
  36. " " " " " " - Rozitzy (pow. Fischhausen)
  37. buławka z rogu Tosia; Orszyn-Korawa; koniec Yoldia; ok. 7700 m. Chr.
  38. prektowacz do skór z kości konia; Dagure (pow. Bitkaij); przejście między Yoldia a Ancylus.
  39. sztylż kosciany z Plitzów (pow. Szotupiany)
  40. ogniska na łach dawnego dna jeziornego; Absmütz (pow. Bitkaij)
- b) Okres Ancylus (odinek diagramu V; ok. 7600-5500 m. Chr.)
- a) wczesny Ancylus ok. 7600-7000 m. Chr.
  41. obrobiony róg rena z Bitkaijów.
  42. sztylż kosciany z Kleszowych (pow. Drakiejmy)
  43. " " " " Absmütz (pow. Bitkaij)
  44. Osada Mentury (pow. Drakiejmy)
  45. utarek polewananej siekiery rogowej z Szwarpli (pow. Bitkaij)
  46. obuch siekiery z rogu jelenia z nasadzonym ostrzem z kła dzika; Zapaty (pow. Węg obork)
- β) późny okr. Ancylus; ok. 6000 l. prz. Chr.
47. ploszcze z kości Tosia z Absmütz (pow. Bitkaij)
  48. utarek ploszcza koscianego; miejscowości - jak upr.
  49. topór rogowy (z rogu jelenia) - Wappondorf (pow. Szotyeno)